

Szemelvények a legeltetési bizottságok történetéből

Tóth Sebestyén

AJÁNLÁS

Mára nyilvánvalóvá vált a legeltetési állattartás visszaszorulása hazánkban. A folyamat a múlt század második felének elején indult el, az azt megelőző időszakban az alakulófélben lévő nagyüzemek, a kisgazdaságok és a háztáji állattartók még nagy szerepet tulajdonítottak a legelőnek az állattartásban. A háztáji állatállomány legeltetésére a közlegelők szolgáltak, ahol rendeleti háttér szabályozta a legelők használatát. Ma már ezt az időszakot a gyephasználat utolsó „dicső korszakának” nevezhetjük. Ennek az időszaknak a jobb megismerését szolgálja az alábbi, a szemtanú hitelességével megírt visszatekintő. /A főszerkesztő/

ÖSSZEFOGLALÁS

Ez a szakmai visszatekintő szakirodalmi források, korabeli személyes feljegyzések és eredeti dokumentumok segítségével a közlegeltetés múltjába enged betekintést. Előbb az adott korban oly fontos szerepet vállaló szervezetek munkáját, hatáskörét és a rendelkezésre álló feltételeiket általánosságban mutatja be, majd részletezi egy település példáján a legeltetési társulat tevékenységét. Korhű dokumentumok teszik hitelessé a közlegeltetés szakmaiságát, a település életében játszott szerepét.

Kulcsszavak: közlegelő, legeltetési bizottság, gyepápolás és -használat

SUMMARY

This paper is a retrospective report on the history of communal grazing in the first half of the last century. It is based on references, personal records and blueprints of original documents. Communal grazing organizations are instructed in general in the first part of the paper. The second part of the paper the operation of a local grazing association is presented in details. Data on grazing land and animal stock, some copies of original documentations underline the high technical level of grass land management as well as the importance of grazing industry in the life of the village.

Keywords: common grasslands, local grazing association, grassland management

BEVEZETÉS

A közbirtokosság, mint a földközösség azon fajtája, ahol a tagok valamilyen mezőgazdasági ingatlant közösen használtak hazánkban, az 1848. évi jobbágyfelszabadulást követően alakult ki. A felszabadított jobbágyok részére kiadott erdő, legelő, nádas, stb. művelési ágú területek közös használatát jelentette.

A tagok az adott mezőgazdasági területek közös hasznosítására társulatokba tömörültek, amelyek rendszeresen határozatokat hoztak a társulatokat érintő legfontosabb kérdésekben (az erdészetben ennek még ma is meglenne a jelentősége).

A közlegelő a legeltetési bizottságok kezelésében lévő olyan rét-legelő terület volt, amely a község állatállományának takarmányellátását, főleg legeltetését szolgálta. A legeltetési társulat tagjainak elképzelése alapján a legeltetési bizottságok tervet állítottak össze a közösen végzendő gyeprágyázási, ápolási, felújítási és vízrendezési munkákról, majd elkészítették ezek költségvetését, amit a község előljárósága, a háborút követően pedig a községi tanács hagyott jóvá.

Széchenyi István, feltárva a rossz parasztagdalkodás helyzetét, a Magyar Gazda 1843. decemberi számában a mezei gazdaság felvirágzásának fő akadályait a következőkben látta:

- az értelmiséghiány, melynek megszüntetéséhez célszerűen népnevelésre lett volna szükség,
- a belfogyasztás csekélysége,
- a gyáripar tökéletes hiánya,
- a fejletlen kereskedés, az értékesítés nehézségei,
- a közlekedés fogyatékosai,
- a piacok termelői helyektől való (nagy) távolsága,
- a pénztelenség és hitelhiány,
- az ősiség intézménye (1948. XV. törvénycikk eltörölte),
- a jószágok túlságos terjedelme,
- a földek szétszórtsága és a hasznosítás nehézségei,
- végül, de elsősorban a robot, a dézsma és a legelőközösség káros hatása (Éber, 1960).

Tudjuk, hogy Széchenyi érdeklődése a mezőgazdaság nem minden ágára terjedt ki egyformán. Leginkább a lótenyésztés, a bortermelés, a selyemtenyésztés iránt érdeklődött. Érdekelte még a juhászat, az akkor legnagyobb jövedelmet biztosító ágazat is.

Már az 1850-es évek során a belterjes magyar mezőgazdaságért harcolók, mint Balásházy János, jelezték, hogy nagy szükség van a közlegelők fenntartására, mert az állattenyésztés „a gyepre való támaszkodás nélkül a legingatagabb alapra helyeztetik”, mivel a legeltetés hivatott a vetésforgóba iktatott takarmánynövények gyengébb termése esetén biztonságot adni az állattartásnak (Tilkovszky, 1958).

A legeltetési társulatok nagy szerepet játszottak a szarvasmarha tájfajtáink létrehozásában. Egyrészt a nagybirtoktól vásároltak tenyészállatokat, másrészt a betelepült lakosok által magukkal hozott fajtákból választottak tenyésztestet szolgáló egyedeket. Így a vasi tájfajta a hízlalási jelleget követte a szimentáli fajtával való konszolidálásig. Önálló tájfajtaként alakult ki a soproni és a mosoni tájfajta is. A kiskárpátokmenti és pozsonyi tájfajta sem volt különösen tejlékeny fajta. A lugosi tájfajta bikáinak köztenyésztésbe vétele is megtörtént.

Az ipolysági fajta kialakulásában is nagy szerepet játszottak a már konszolidálódott tájfajták.

A Felvidéken, Erdélyben és a Bánátban is különböző fajták jutottak sorsdöntő szerephez. Így a tájfajták fokozatos alakítása, továbbfejlesztése a tarka marha országos hódításához vezetett. Ezzel az ország területén három különböző jellegű állomány dominált: a pirostarka, a szürke magyar és a kárpátaljai borzderes. A magyar tarka képlékeny fajta volt, még konszolidálásra várt. Ez a folyamat a szimentáli jelleg megerősítésével ment végbe. Ezt a folyamatot erősítette a legeltetési társulatok tenyészállat tartása, mert ettől kezdve visszaszorult a zugbikázás lehetősége és annak kedv szerinti támogatása. Megszűnt az ötletszerű fajtabehozatal, mert már alig volt a világnak olyan fajtája, amit ne hoztak volna be tenyésztési alkalmasságra való vizsgálatra (Kovács, 1960). A társulatok megerősödése, a tejszövetkezetek megalakulása, a törzskönyvezés fokozatos elterjedése egyértelművé tette, hogy a szarvasmarha fő haszonvétele a tej lesz, a járműzés és a hizlalás kiegészítő hasznosítás marad. A köztenyésztésbe az 1920-as évek óta már csak telivér szimentáli és az ő jellemüknek megfelelő tarka bikákat engedélyeztek. A 40-es évek második felében már a magyartarka tehén tej- és tejsír-termelésének fokozása volt a cél a húsminőség és -mennyiség javítása mellett (Kovács, 1960).

Ebben az időben a Zöldmező Mozgalom a kutató- és oktató intézmények elért eredményeinek gyakorlati megvalósításán szorgalmaskodott oly módon, hogy a legeltetési bizottságok, társulatok gyepén állított be kísérleteket, amelyek eredményét széles körben „Zöldmező kongresszusokon”, országos bemutatókon igyekeztek a gyakorlatnak átadni (Lőrincz et al., 1978).

A legelőgazdálkodás megjavítása érdekében a volt legeltetési társulatok működését az 57/1957. sz. minisztertanácsi határozat megszüntette, és helyettük legeltetési bizottságok felállítását rendelte el.

E bizottságok vették át:

- a legeltetési társulatok tulajdonát képező legelőterületeket,
- az 1945-ös földreform során:
  - az új gazdáknak,
  - a földműves szövetkezeteknek,
  - és a községeknek juttatott és egységes kezelésbe vont területek hasznosítását.

A legeltetési bizottságokat a községi (városi) tanácsok a tanács tagjaiból és a legelőgazdálkodáshoz jól értő parasztokból alakították ki. A legeltetési bizottság 5-9 tagból állt. Elnökét és tagjait a községi (városi) tanácsülés választotta meg és hívta össze. Ezek megbízatása a tanács megbízatásának lejártáig tartott. A tagok visszahívhatók voltak.

I. A LEGELTETÉSI BIZOTTSÁGOK MEGALAKULÁSA, MŰKÖDÉSE

I.1. A legeltetési bizottságok feladatai

A legeltetési bizottságok összetett feladatai közé tartozott a tenyésztőmunka előbbre vitele (apaállat

gazdálkodás), a legelőgazdálkodás és az alkalmazott személyi állományról való gondoskodás.

Az apaállat gazdálkodás feladatai voltak:

- az apaállatok beszerzése,
- megfelelő lehelyezése, tartása, ivóvíz-ellátása,
- az apaállatok ellátásához szükséges takarmány megtermelése, időben való beszerzése,
- az apaállat-gondozók kiválasztása, alkalmazása, s a bérezésükről való gondoskodás,
- a gazdálkodás és a takarmány-felhasználás ellenőrzése.

A legelőgazdálkodás megszervezése során a bizottság gondoskodott:

- a szakaszos legeltetés bevezetéséről,
- a gyomirtás rendszerességéről,
- a legelő szerves- és műtrágyázásáról,
- szükség esetén egyes legelőterületek feltöréséről és újratelepítéséről,
- az öntözési lehetőség kihasználásáról,
- a legelők egyenetlenségeinek indokolt elsimításáról,
- a bel- és árvízzel veszélyeztetett területeken vízlevezető árkok nyitásáról és fenntartásáról,
- a legelők fásításáról.

A bizottság által alkalmazott apaállat-gondozók, pásztorok, bojtárok kiválasztása, a munkakötelezettségek és javadalmazás kialakítása során:

- Az apaállat-gondozók bérét a 27/1957. sz. munkaügyi miniszteri utasítás állapította meg. A gondozó családi pótlékot akkor kaphatott, ha legalább 3 kiskorú gyermeke volt. Prémium illette meg a tehének ellési %-ának növekedéséért, a bikák tenyésztésbe tartásának meghosszabbodásáért, a mesterséges termékenyítésben való közreműködéséért. Az apaállat-gondozó részére is kellett illetményföldet biztosítani.
- A legeltetési bizottságok pásztorait, bojtárait az állami gazdaságokban hasonló munkakörben dolgozók részére fizetett
  - bérek
  - és egyéb juttatások (termény, illetményföld, lakás, stb.) illették meg.

I. 2. A községi legeltetési bizottság anyagi eszközei és egyéb forrásai

A községi költségvetésből származtak

- a legelők javítására és karbantartására előirányzott összegek,
- az apaállat-gondozók bérei.

Ezt növelték a tanácsok által az állattartókra kivetett fűbérből származó bevételek (április 1-ig 50%, szeptember 1-ig 50%). Rendelkezhetek földhasználati joggal a takarmányok megtermelését szolgáló községi és állami tartalékföldeken. A feladatok ellátásában nagy segítség volt az állattartók tanácsok általi kötelezése a legelőjavítási és karbantartási munkákban való részvételre a kihajtott

állatok számával arányos munkanap számmal. Az anyagi- és természetbeni források rendelkezésre állását a közadók módjára behajtott hátralékos fűbértartozások és az elmulasztott munkák ellenértéke biztosították.

I. 3. A legeltetési bizottság tevékenységének a felügyelete

A legeltetési bizottság egész tevékenységéért a községi (városi) tanács végrehajtó bizottsága volt a felelős. A szakmai irányítást a mezőgazdasági állandó bizottság végezte. A szakmai ellenőrzés feladata a községi mezőgazdasági felügyelő volt.

A mezőgazdasági felügyelő általános feladata volt felmérni

- a működési terület (község) állattenyésztésének helyzetét és termelési mutatóit,
- az állatlétszám alakulását fajonként és szektoronként,
- az apaállat gazdálkodás körülményeit,
- a számosállat fajonkénti sűrűségét,
- a termelési adatokat szektoronként,
- az állományok tenyésztési adatait (fedeztetések, ellések, szaporulatok száma, stb.),
- a község tenyész- és haszonállat értékesítését évenként,
- a szántóföldi takarmánytermesztés mértékét és arányait,
- a természetes legelők és rétek termelési mutatóit,
- a silógazdálkodás helyzetét, elkészíteni a termelészövetkezet, a legeltetési bizottság és a község takarmánymérlegét,
- kialakítani, fejleszteni a tsz-ek közös állattenyésztését,
- az állatfajok és -fajták termelési irányainak kialakítása az értékesítési lehetőségek figyelembe vételével,
- folyamatos szakmai propaganda végzése az állattenyésztés fejlesztése érdekében (filmvetítés, tapasztalatcsere látogatás, stb. szervezése).

A mezőgazdasági felügyelő feladata a szarvasmarha tenyésztés terén:

- felmérni a szarvasmarha-tenyésztés helyzetét (létszám, összetétel, minőségi-, tenyésztési-, termelési mutatók),
- az apaállat ellátottság ellenőrzése,
- a fedeztetések folyamatos ellenőrzése a szakszerű párosítás biztosítása érdekében,
- a tsz-ek tervekészítésének segítése,
- az értékes (egyéni és tsz-i) tehének törzskönyvezésének biztosítása,
- az üszők jobb felnevelésének, tartásának biztosítása a tehénvé válás gyorsítása érdekében,
- a tehének hasznos életkorának meghosszabbítása,
- az egy tehénre jutó laktációs tejhozam fokozása egyedi takarmányozással,
- a borjúszaporulat növelése a meddőség felszámolásával és a mesterséges termékenyítés elterjesztésével,
- a vágóállatok számának és tömegének növelése.

A mezőgazdasági felügyelőnek a legeltetési bizottságokhoz kötődő közvetlen feladatai

- az apaállat-gazdálkodás ellenőrzése, segítése,
- a tartás, gondozás, takarmányozás ellenőrzése,
- a selejtezésben való részvétel,
- a kihelyezendő apaállatok kiválasztásában való közreműködés.
- Javaslattétel a gondozók premizálására.
- A szükséges takarmányok megtermeltetése, időbeni beszerzése.
- Az apaállat gondozóhelyek ápoltságának és trágyakezelésének ellenőrzése.
- Az előírt nyilvántartások vezetési pontosságának a folyamatos figyelemmel kísérése.
- A pénzügyi ellenőrzést a községi tanács vb gazdálkodási előadója, az évi dokumentálási ellenőrzést a járási (városi) tanács vb pénzügyi osztálya látta el.

II. PÉLDA EGY TELEPÜLÉS KÖZLELTETÉSÉRŐL

Tarnaszentmiklós község Vasútmenti Legeltetési Társaságához tartozott a gulya legelője, a tehének legelője, a kondajárás. Ezen felül feladat volt még a bikaistálló és a benne lévő tenyészállat csoport és a hozzátartozó telep (szérű) fenntartása, valamint a kanszállás és tenyészállatainak gondozása. Az éves rendszeres gyepgazdálkodási teendők is ennek az alaphelyzetnek megfelelően alakultak.

II. 1. Gulyalegelő (gulyajárás) – betyár páskom

Az adott gyepterületen a legeltetési időszak teljes idején tartózkodtak az állatok és az őket ellátó gulyások. Az itt található félhajas építményben foglalt helyet a pásztorszállás, a karámos fészker az elkülönítő résszel (sérült és beteg állatok leválasztásához). Az építmény közelében volt a bővízü kút itató vályúkkal. A delelő helyen több dörzsoszlop is állt az állatok igényeinek kielégítésére. Ugyancsak itt voltak a sózó vályúk, valamint néhány szénaboglya a hosszabb kiadós csapadékú időszak átvészelésére.

II. 2. A csorda-legelő, ahová a tejelő tehének naponta kijártak

Ezek főbb tartozékai, illetve részei:

- a vályúkkal ellátott gémes kutak,
- a delelőhelyek a dörzsoszlopokkal,
- az esővíz levezetésének árkai,
- a kupolás fertők vízpasztó árkai,
- erősen gyomosodott foltok,
- a döggút (dögtér),
- az átvezető dűlőutak kiszélesedett nyomvonalai.

A legeltetési társaság tagjai évente gondoskodtak ezen tartozékok és legelő részek rendszeres karbantartásáról:

- a kutakat tavasszal tisztították, fertőtlenítették, a favedreket felújították, a gémekeket megerősítették súlyokkal, húzást-segítő láncsal ellátták, a

- kútostort szálkamentesítették, a vályúkat megfelelő lejtéssel fixálva beállították,
- a delelő helyeket kitakarították, lejtését biztosították, dörzsoszloppal ellátták,
- a vízlevezető árkokat az iszaptól és a betelepült sásféléktől kitakarították, a rajtuk található zsilipeket működőképessé tették,
- a gyomos foltokat kaszással vagy más módon megszüntették, az egész legelőterületet érintő gyomirtásokat is végeztek, különösen a mérgező és szúrós gyomok eltávolítása érdekében,
- a dögkutakat fertőtlenítették, fedelét zárhatóvá tették, majd lezárták,
- az utak felesleges, szabálytalan nyomvonalú károsodásait megszüntették, a keréknyomokat behúzták.

II. 3. Apaállatok telephelye – a bikaistálló és környezete

Az apaállatok elhelyezési feltételei

Egy bika részére 150×280 cm (4,2 m²) állás alapterületet biztosítottak vizeletgyűjtő aknával. Az épület falmagassága 220 cm. A falfelület egy tizede világító ablak. A jászol betonból készült, magassága 70 cm, szélessége 80 cm, mélysége 35 cm. Az állat lekötését 2 db beépített vaskarika szolgálta. A bikákat egymástól csuklós korlát választotta el.

Az istállót és berendezéseit kéthavonta le kellett meszolni, hetenként pókhálózni és portalanítani is kellett. Minden bikának fajtáblája volt a jászol fölött.

A bika származási lapja üvegezett keretben az állatok faránál lévő falon volt kifüggesztve.

Az istállóhoz csatlakoztatva helyezkedett el a kifutó, ami bikánként 50 m² alapterület figyelembe vételével épült. A cölöpök 20×20 cm-es sima oldalúak voltak. Az oldalfalak 10 cm átmérőjű dorongfából készültek egymás fölé 40 cm-enként felerősítve. A bikák orrkarikával voltak ellátva.

Télen száraz napos időben kétszer 1-2 órát töltöttek a bikák a karámban. A többi évszakban a járomba fogott bikák napi 3-4 órán át könnyebb munkát végeztek vagy járatással mozgatták meg őket.

A legeltetési társaság tagjainak és alkalmazottainak feladata volt a bikaistálló és környékének rendbe tétele és karbantartása (karám, trágyakazal, stb.), a kazalhelyek (szalma, széna) kialakítása a nyári időszakig. A csépléshez a szérű előkészítése, ellátása tűzoltó felszereléssel.

A tagság előkészítő munkája volt az állatok csülök- és pataápolása, a rendszeres járatás a lábápolást követően. A szarvak gombozásáról sem feledkeztek meg. A pásztorkutyák oltottságát, belféregmentességét ellenőrizték. Az állatokra a megszokott kolompokat, csengőket nyakba kötötték.

II. 4. A csürhe legelőterülete és a kanszállás

Még az 1894. évi XII. (mezőrendőri) törvény kitiltotta a sertéseket a közlegelőről, mivel a trágyája bűzös, és utána más állat nem szívesen legel. Ezért számukra minden községben külön legelőt kellett biztosítani egészséges, bővizű kúttal (Muraközy,

1958, b). Ezáltal biztosítani lehetett a dagonyát, amely olyan sáros, pocsolyás hely, ahol a sertés szívesen fürdik, hempereg, hűsöl a forró napokon és az év különböző időszakában. Az így kialakított legelőterületeken kondákat és csürhéket tartottak.

A konda egy tulajdonos kifejezett disznóiból álló, egybeteretelt, a kondás által őrzött állatcsoport volt.

A csürhe több tulajdonos együtt őrzött disznóinak, süldőinek, malacainak csoportja. A csürhés (kondás) a csürhét naponként kihajtotta a legelőre, s ott őrizte őket. A csürhe vályúja vaspántokkal volt ellátva, azért, hogy a disznók ne tudjanak belefeküdni.

A háborút követően a sertés esetében is a állományfejlesztés és átalakítás volt a fő feladat. A kanok kiválasztásának fő szempontja a szaporaság, az alomszám és a hízekonyság volt. Nagy figyelmet kellett fordítani a megfelelő test nagyságra és formára, mert a kan a malacok ezreit nemzi. Nagy gondot kellett fordítani a fehérhús-kanok kiválasztására.

A kanszálláson minden egyes kan részére legalább 6 m² alapterületű kifutót kellett készíteni. Az ott elhelyezendő vályú fából, cementből vagy vaslemezről készült. Mérete: 75 cm hosszú, 30-35 cm felső nyílású és 15 cm mélységű. A mangalica kanok nyáron száraz homokalmot kaptak, egyéb időszakban napi 1,5 kg őszi kalászos szalmát alom anyagként.

A kanokat napi 2-3 óra hosszat kellett mozgatni kíméletes hajrással. A kanok 15 hónapos korig naponta egyszer fedeztek. A mangalica kocasüldőt 10 hónapos korban 70 kg-os tömeggel, a hússertést 9 hónapos korban 80 kg tömeggel tekintették tenyészerettnak.

A kocák fedeztetését az ivarzás jelentkezésekor kezdték, majd 10-12 óra múlva másodsor, újabb 10-12 óra múlva harmadszor is megismételték.

Az apaállat szükségletet a következők szerint határozták meg:

- kézből fedeztetés az ivarzás alatt egyszer: 30-40 anyakoca ill. tenyészerett kocasüldő
- kézből fedeztetés egy ivarzási idő alatt kétszeri alkalommal: 14-18 anyakoca ill. tenyészerett kocasüldő
- csoportos (hárembeli) fedeztetés esetén: 15 anyakoca ill. tenyészerett süldő jutott egy kanra.

A kanok iránti minőségi követelmény: 75 küllemi pontszám, az anyáktól 9 malac, melyek 28 napos állománytömege

- hússertés-kan esetén 55 kg
- berkshire-kan esetén 42 kg (8 db)
- kornwall-kan esetén 50 kg

volt.

III. TÉNYADATOK ÉS SZEMELVÉNYEK A LEGELTETÉSI TÁRSULAT MUNKÁJÁBÓL

Néhány mellékelt számadat és dokumentum kellően szemlélteti a Legeltetési Társulat munkájának fontosságát illetve tevékenységének szakmai színvonalát. A múlt század első felében ezer ha fölötti legelő és jóval kisebb (42-66 ha) rét szolgálta

az állattartást a községben (1. táblázat). Erre a gyepterületre akkor még 800 fölötti nagy (szarvasmarha és ló), és 70-80 kis (juh) lábas jószág tartása alapozódott (2. táblázat). Látható, hogy a közlegeltetés megszűnése után a gyepre alapozott állatlétszám a településen összességében jelentősen visszaesett.

1. táblázat

**Tarnaszentmiklós község földterületének megoszlása
1895-1974. években**

Művelési ág megnevezése(1)	A művelési ágak területe, ha(2)					
	1895	1913	1935	1951-57	1966	1974
Szántó(3)	1503	2196	2145	2103	2059	2156
Kert, gyümölcs(4)	15	24	33	21	22	1
Szőlő(5)	-	-	-	1	-	-
Rét(6)	414	42	39	66	45	47
Legelő(7)	1396	1070	1096	1092	1108	941
Mg-i terület(8)	3328	3332	3313	3283	3234	3145
Erdő(9)	1	-	-	3	14	29
Nádas(10)	22	-	-	-	-	-
Termőterület(11)	3351	3332	3313	3286	3248	3174
Művelési ágból kivett(12)	148	168	170	197	235	305
Összes terület(13)	3499	3500	3483	3483	3483	3483

Table 1: Land use in the village, Tarnaszentmiklós between 1895-1974

land use systems(1), area of land uses (ha)(2), arable(3), vegetable, fruit(4), grape(5), meadow(6), pasture(7), agriculture area(8), forest(9), reed(10), productive area(11), non-agricultural(12), total(13)

2. táblázat

A számosállat létszám alakulása, 1935-1974

	1935	1951-57	1966	1974
Szarvasmarha(1)	566	724	479	361
Sertés(2)	78	114	158	6
Ló(3)	271	100	40	16
Juh(4)	72	83	219	232
Baromfi(5)	14	25	34	5
Összesen(6)	1001	1046	930	620

1966 és 1974 évi létszámadatok, MgTsz+háztáji állomány együtt(7)

Table 2: Animal stock in the village between 1935-1974

cattle(1), pigs(2), horses(3), sheep(4), poultry(5), total(6), private and cooperative stock together for 1966 and 1974(7)

A Legeltetési Társulat munkáját a mai korban már ódivatúnak nevezhető térkép segítette (1. ábra),

ami egyszerűsége ellenére az érintettek számára egyértelműen mutatta a használt legelőket.

A legelő kezelési- és hasznosítási teendőkhoz hasznos segédletnek számított, hogy ugyanazon területre vonatkozóan a vízgazdálkodási jellemzőket mutató térkép (2. ábra) állt a Legeltetési Társulat rendelkezésére.

A legeltetési társaság tagonként vezetett „Járulékvív”-e szolgált a legeltetési díj, a tagsági járulék, a közös kézi és fuvaros munka elvégzésének nyilvántartására, az esetleges hátralék kimutatására (3. ábra).

A legeltetési társulatok tevékenységét az 1960-as években kiemelten megbecsülték és fontosnak tartották. Így volt ez Borsod megyében is, ahol a rétek területe 43.554 ha volt, a legelőké pedig 95.887 ha az adott időszakban, s a szarvasmarha állományok létszámnövelése mellett a tehénállomány éves átlagos tejtermelését 1800 literről 2200 literre kívánták növelni 1965-ig, a legelőterületek javítását társadalmi feladattá minősítették oly módon, hogy a községekben legelőhasznosítási „bizottság”-okat hoztak létre.

A bizottságok tagjai voltak:

- az ifjúsági szervezetek vezetői,
- legeltetési bizottságok (társulatok) elnökei,
- a Hazafias Népfront községi vezetője,
- a legelővel rendelkező tsz-ek elnökei,
- mezőgazdászok, állattenyésztők.

A bizottságok megalakulását, a legelő-karbantartásra irányuló munkáját a községi tanács vb elnöke hathatósan támogatta és segítette.

A községi bizottságok feladata volt:

- a legelő-karbantartási munkaprogram elkészítése,
- a szükséges munkálatok időbeni elvégzésének megszervezése a fiatalság és a legeltető érdekeltségek dolgozóinak mozgósításával.

A járási tanács vb-k mezőgazdasági osztályai „Járásai legelőhasznosítási szakbizottság”-ot hoztak létre, melynek elnöke a járási tanács főállattenyésztője volt. Állandó tagjai a társadalmi szervezetek járási bizottságának képviselői. Külső tagjai: a Vízügyi Igazgatóság, az OMMI Talajtani Osztály, és az erdőgazdaság szakember képviselői.

A szakbizottság feladata volt: járási mintalegelők kijelölése, bemutatók, tapasztalatcserék szervezése, a községi bizottsági munka irányítása, segítése, ellenőrzése.

A Megyei Tanács V.B. Mezőgazdasági Osztálya legelőgazdálkodási, vízrendezési, öntözési, talajjavítási és fásítási szakemberekből álló szakbizottságot hozott létre a legelőjavítási tervek elkészítése és kivitelezése érdekében (Csizmadia et al., 1963).

1. ábra: Tarnaszentmiklós község rét-legelő területei
M=1:100 000

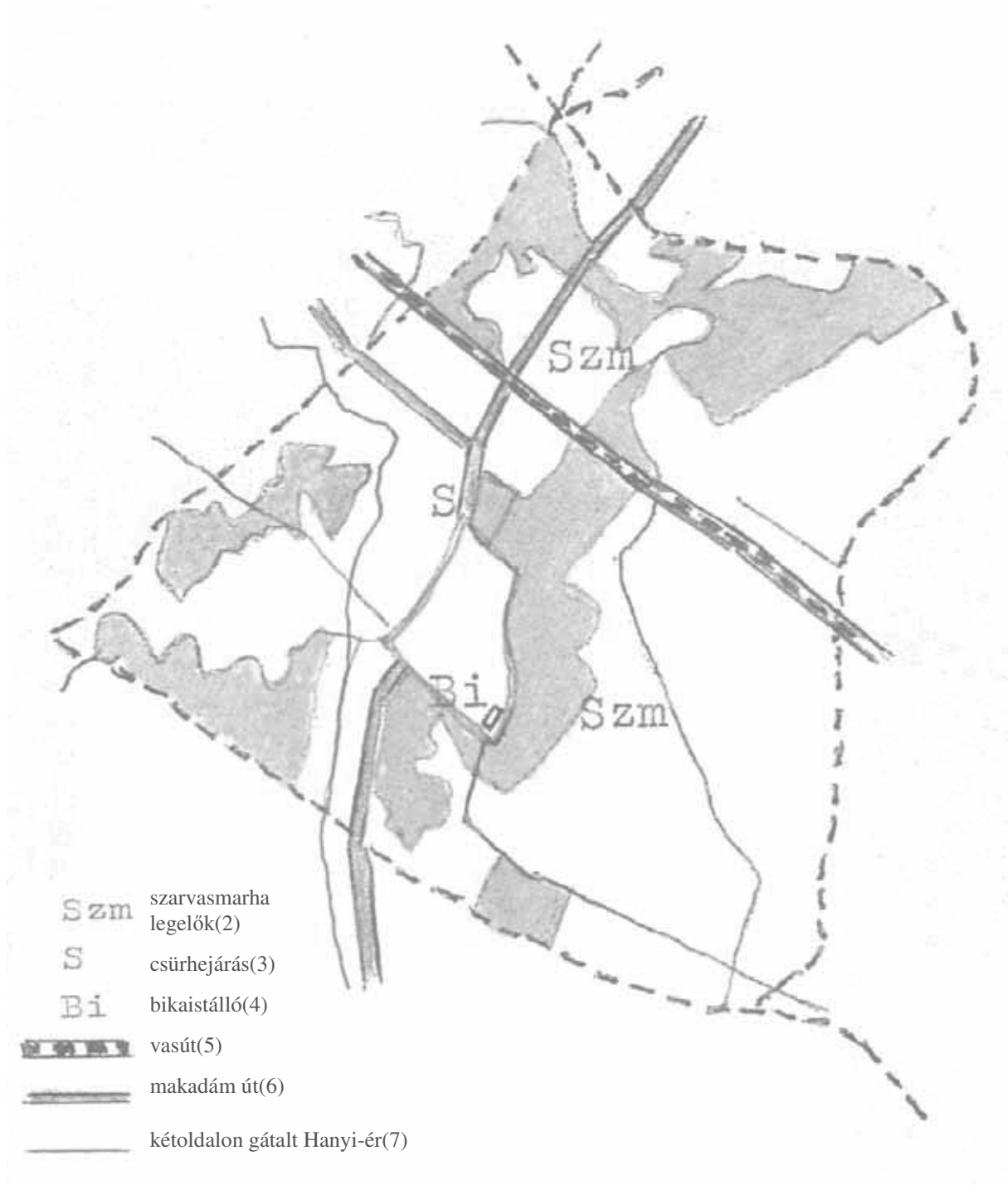

Figure 1: Map of the pasture and meadow areas in Tarnaszentmiklós
legend(1), cattle pastures(2), pig pastures(3), bulls house(4), railway(5), solid road(6), stream with dikes(7)

2. ábra: Tarnaszentmiklós község vízgazdálkodási jellemzői
M=1:100 000

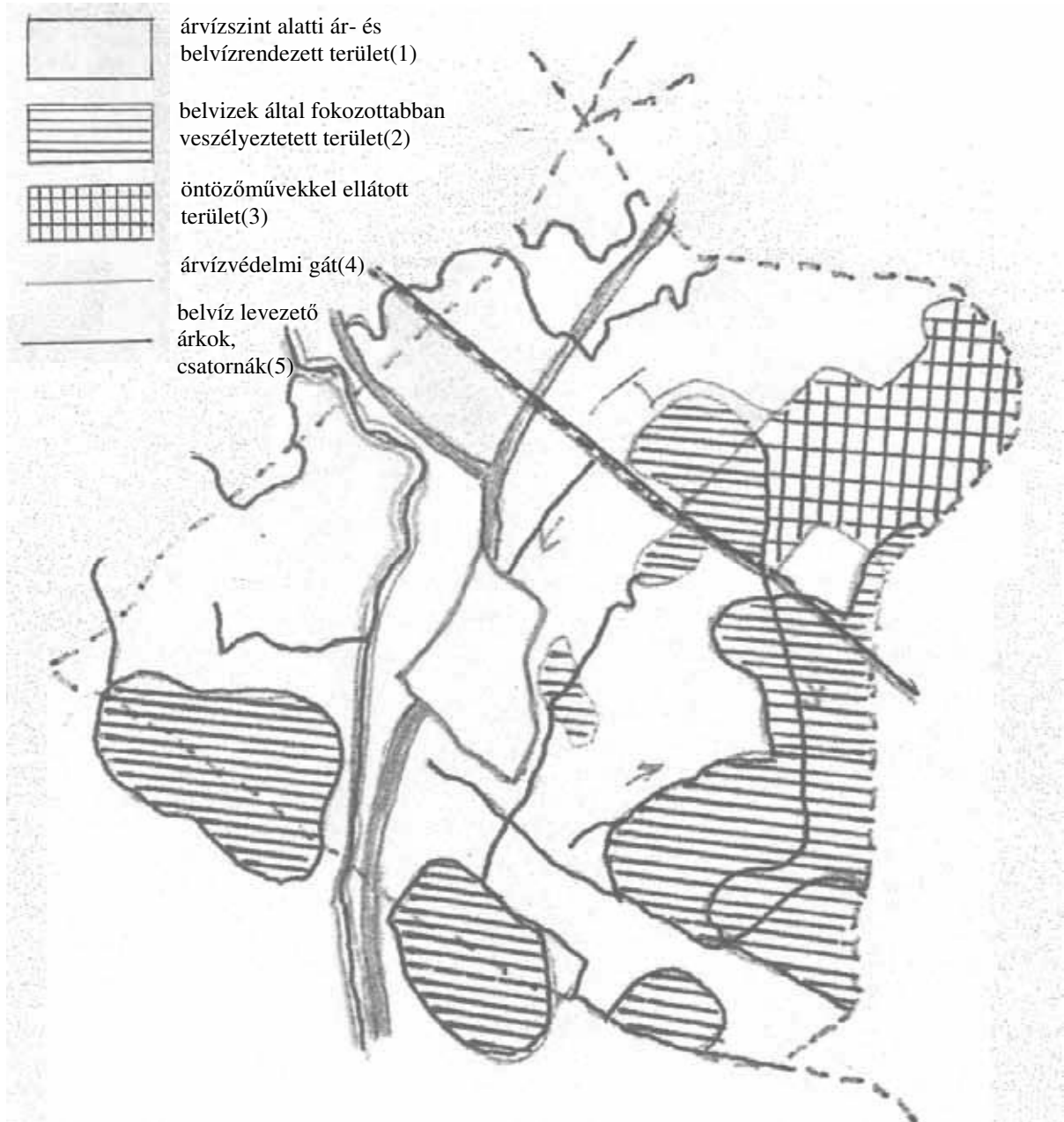

Figure 2: Water regime on the area of grasslands in Tarnaszentmiklós
area below flood level with water control(1), area with the threats of food(2), area with irrigation system(3), dikes against flood(4), water=courses to control inland waters(5)

3. ábra: Járulékív

Tornyosnémeti Községi
Nagybányai Leg.
Társaság ..... birtokosság,
legeltetési társulata.

A kivétési lajstrom
..... tételszáma.

Járulékív

az 1949. évre.

(név) ..... *Új Jókai István* .....

(foglalkozás) ..... *feldm.* .....

..... számán.

..... kerület ..... utca *408.* hátszám.

A járulékívet kiállították:
Tornyosnémeti év ..... hó ..... napján.

Nagy Lajos ..... *Jókai István*

Jegyzet .....

3409 z. sz. Kisz. I. d. sz. 124. §-4-bet) A4.
Járulékív. (XII. melléklet az 1914. évi 7000. Pm. számú rendelet 124. §-4-bet) A4.

T a r t o z á s						L e r o v á s									
Tárgy	Összeg		Közös munka	Megjegyzések	Napló-tétel-száma	Kelet (hó és nap)	Legeltetési díj	Tagsági járulék		Közös munkaváltás		Összesen		Közös munka	A lerovást igazolja
	P	F						P	F	P	F	P	F		
Múlt évi hátralék							20								<i>Nagy Lajos</i>
Folyó évi előírás:	20														
1. Legeltetési díj															
2. Tagsági járulék															
3. Közös munka váltása															
Múlt évi hátralék és folyó évi előírás együtt															
Törlesztés															
Helyesbített tartozás															
Ezzel szemben lerovás															
Hátralék mutatkozik az év végén															

Lezárta 19..... év ..... hó ..... n.

(P. H.) *Jókai István*
Nagy Lajos

Figure 3: Contribution form for the owner having grazing animals on the common pastures of a village

ÖSSZEFOGLALÓ MEGJEGYZÉSEK

A közbirtokosság, a legeltetési társulatok és bizottságok az elmúlt másfél évszázad során a szarvasmarha- és sertésenyésztés ágazataiban hozzájárultak:

- a fajtatiszta állományok községi szintű kialakulásához,
- a TBC- és brucella-mentesség létrehozásához,
- a rét- és legelőterületek belterjesebb hasznosításához,

- az állatok szakszerű gondozását végző, kiválóan képzett csordások, gulyások, bojtárok és kondások kineveléséhez,
- az állategészségügyi szabályok betartatásához,
- a szövetkezés egyik lehetséges módjának megismertetéséhez, a benne rejlő lehetőségek kihasználásához,
- a fegyelmezett tenyésztői tevékenység fokozatos elterjesztéséhez.

Sajnálatos, hogy jelenlegi birtokviszonyaink között e hasznos tevékenység újraélesztése állami és közösségi támogatás hiányában lehetetlennek tűnik.

IRODALOM

- Csizmadia L.-Sipos A. (szerk.) (1963): A rét- és legelőgazdálkodás időszerű kérdései Borsod megyében. MTVB MO, Miskolc, 64-65.
- Éber E. (1960): Széchenyi a gazda és agrárpolitikus. Mezőgazdasági Múzeum Füzetek 12. Budapest, 32.
- Kovács M. (1960): A magyar tarka szarvasmarha története. Mezőgazdasági Múzeum Füzetek 15. Budapest, 44.
- Lőrincz J.-Barcsák Z.-Bskay-Tóth B.-Prieger K. (1978): Gyeptermesztés és –hasznosítás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 14-19.

- Muraközy T. (szerk.) (1958a): Mezőgazdasági Lexikon II. köt. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 787.
- Muraközy T. (szerk.) (1958b): Mezőgazdasági Lexikon A-K. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 712.
- Tilkovszky L. (1958): Balásházy János, a magyar agrárfejlődés úttörője (1797-1857). Mezőgazdasági Múzeum Füzetek 4. Budapest, 23.